

XARXA TEATRE (1983-2008): UN QUART DE SEGLE SENSE FRONTERES I AMB EL CEL PER SOSTRE

MIRALLES, Remei; Josep Lluís SIRERA (eds.): *Xarxa Teatre, 25 anys sense fronteres*. Vila-real, Fiestacultura, 2008, 324 pp.

Maryse Badiou

La companyia valenciana *Xarxa Teatre* corona els seus vint-i-cinc anys d'aventura teatral amb un llibre -editat per *Fiestacultura*-, el mèrit principal del qual és d'oferir una justa i completa aproximació artística a un dels grups de teatre al carrer més peculiars. En osmosi amb els valors de compromís de la companyia, aquesta publicació de més de tres-centes pàgines ha sabut plasmar gràficament, a través d'una bona maquetació dels continguts, la identitat genuïna de *Xarxa Teatre*, la dimensió de la seva excel·lència i l'amplitud internacional d'una recepció popular poc freqüent en les nostres latituds.

Girant fulls, el lector descobreix que mai, aquí, s'ha banalitzat el llenguatge gràfic emprat pels dibuixants i maquetistes Susi Martínez i Josep Gil. Al contrari, s'ha sabut captar els conceptes i trobar-ne els equivalents en la composició visual, en la disposició i l'organització de l'espai bidimensional del llibre, generant així unes tensions de línies, de volums, de colors, que potencien la substància profunda de l'obra i la coherència del seu discurs de fons.

En aquest llenguatge tensional, res no és deixat de banda, ni el tacte del paper estucat mat, ni el color de la tinta metàl·lica negra i de les altres tintes del tiratge, ni el tipus de lletra de tipografia funcional i molt llegible; tampoc l'elecció il·lustrativa de les fotos o els elements decoratius –com ara els dibuixos o les reproduccions de partitures– que són un valor afegit a la clara voluntat de cohesió interna dels autors.

El llibre, en efecte, organitza i materialitza la idea prèvia d'explicar de manera viva, rigorosa i exhaustiva la història de *Xarxa Teatre*, responsabilitat que incumbeix a dos brillants intel·lectuals i universitaris del nostre país, tal com són Remei Miralles i Josep Lluís Sirera, el darrer catedràtic de la Universitat de València.

L'esperit obert, profund i matisat d'aquests dos universitaris, especialistes del teatre i grans coneixedors de la companyia des dels seus inicis, no podia comunicar millor l'essència de les diverses propostes del grup, de totes aquelles realitats creatives que els autors estructuren en dues parts, sota els títols respectius de «l'espai» i «el temps». La primera part destaca els elements dramàtics més representatius de *Xarxa Teatre*, com ara la música, la pirotècnica, l'espai i la plàstica, els actors, els espectadors, la gestió empresarial i la festa com a nova cultura teatral; la segona part fa una anàlisi històrica del conjunt del repertori.

Aquestes dues divisions, basades en la reflexió crítica, històrica i antropològica, sempre de lectura amena i agradable, van acompanyades puntualment d'unes pàgines que vénen a il·lustrar i, a la vegada, desafiar la teoria. Són pàgines que donen la paraula als qui d'una manera o una altra han participat en la creació dels espectacles, sovint a nivell pràctic. S'hi troben les vivències dels caps de Xarxa Teatre –Leandre Ll. Escamilla, Mireia Marquès i Manuel V. Vilanova– passant pels compositors i músics, fins als artesans i espectadors, entre molts altres. Són pàgines batejades «Punt d'encontre», destinades a incidir activament en els conceptes i a posar de relleu una dramaturgia que s'inscriu en un procés dinàmic. És precisament aquesta rítmica de l'esdevenir que transmeten les pàgines de «Punt d'encontre», intencionalment en *offset* per tal de trencar repetidament el ritme i la factura general dels altres apartats.

Entre la rosa dels vents i la bicicleta

Dues imatges simbòliques obren i tanquen el llibre: la rosa dels vents i la bicicleta, respectivament. La rosa dels vents, reproduïda discretament però carregada de significació, ens projecta d'entrada cap a una ruta marítima, cap a un viatge dirigit i responsable, ja que la figura estrellada, enganxada a la brúixola de les naus marines, dóna amb la màxima precisió la direcció dels punts cardinals. Per a *Xarxa Teatre* es tracta, doncs, d'un viatge de 25 anys en què l'experiència i la maduresa no minven l'entusiasme i l'energia, com se'ns demostra al llarg de la lectura del llibre.

Aquest itinerari que, ja se sap, arrela al país valencià, al mar Mediterrani, ha pres cada vegada més embranzida. Navegant per altres costes, creuant oceans, *Xarxa Teatre* no ha deixat de visitar món per tal de confrontar cultures. Vet aquí un itinerari ambiciós que podríem qualificar d'iniciàtic per l'afany d'exemplaritat tant artístic com ètic de la companyia.

No resulta estrany, doncs, la ritualització intrínseca d'aquesta dramaturgia que celebra la vida en el seu aspecte més efímer i que, per això mateix, ens fa la mort més perceptible. La ritualitat dels espectacles de *Xarxa Teatre*, tractats amb autoritat pels autors del llibre, s'expressa en l'espectacle-festa: allà els diferents ingredients, igual com imants federadors, s'emporten la col·lectivitat cap a un estat de catarsi.

Xarxa Teatre celebra la vida amb la visió del cel, amb el record de l'aigua del mar i la sensació de l'aire dels vents, però també amb el record de la terra ferma, perfumada i vibrant de colors; d'aquesta terra de la nostra memòria per on l'imaginari modern passeja els seus somnis en bicicleta. La bicicleta: símbol que remet aquí a la idea de l'evolució en marxa, tant conscient com inconscient, a l'equilibri individual i col·lectiu; la bicicleta: figura emblemàtica que afirma una determinada voluntat d'autonomia i d'independència, per la simple raó que ens permet d'avançar mitjançant la pròpia energia personal.

Entre la rosa dels vents inventada, segons sembla, pels antics xinesos, i la utilització, en la història moderna, de la bicicleta; entre els anys remots dels nostres avis i el nostre present, se situa la memòria, el gruix del temps rescatat de l'oblit, d'un temps que insaciablement *Xarxa Teatre* interroga i d'on treu i desplega les riqueses inescotables de les tradicions valencianes: les falles, els braus, les festes de Moros i Cristians i les Santantonades del Forcall, entre moltes altres. Importantíssim patrimoni immaterial a través del qual una col·lectivitat es reconeix, es construeix i esdevé adulta, això sempre que no tingui la temptació de reduir aquests valors a pura arqueologia. I aquí rau tot el geni dels components de *Xarxa Teatre* que, tal com ho demostren els autors al llarg del llibre, elaboren de nou la tradició com si fossin alquimistes a la recerca de nous talismans. D'aquí el vademècum de la creació que ens dóna la clau per tal d'entrar en el passat com si anéssim cap al futur. I d'aquí el secret

de la memòria, d'aquella que, segons Marguerite Yourcenar, «recull llenya morta per fer-ne flames». D'aquí el secret propi dels artistes genuïns i que *Xarxa Teatre* personifica amb escriu.

Corroboren aquest sentit, a més de la lectura dels textos, els diferents documents visuals del conjunt de la publicació. S'hi troba, en particular, un DVD que permet visionar fragments dels espectacles de la companyia i, també, un altre disc que inclou, aquesta vegada, el testimoniatge sonor d'una aportació musical singular, original, que destaca per la seva indiscutible categoria. Tal com els autors ho expliquen en profunditat, la música entra de ple en la construcció dramàtica dels espectacles de *Xarxa Teatre*, sovint multitudinaris, que prenen aleshores les dimensions de l'epopeia.

Una epopeia moderna i popular

Fora de la paraula que intervé de manera encara escassa, sobretot en les primeres produccions de *Xarxa Teatre*, les diferents formes d'expressió artístiques, entrant en la composició dels espectacles, no s'imposen al veredict de d'uns valors jerarquizats: tots els llenguatges tenen aquí el seu paper i la seva funció determinants. La música, la dansa, el circ, la pirotècnia, les màscares, els gegants, animals fantàstics i capgrossos, entre d'altres, prenen el mateix grau d'importància a l'hora de situar-los dins el conjunt de l'obra. Per això, els autors Remei Miralles i Josep Lluís Sirera els dediquen una acurada anàlisi, tot destacant el fet que aquests llenguatges només cobren sentit quan entren en relació entre ells. Així, seguint el pensament de Mozart -«no són les notes que fan la música sinó la relació que hi ha entre elles»- *Xarxa Teatre* procedeix a l'elaboració dels seus espectacles teixint una «organicitat», fent corpòries les seves idees mitjançant un procés harmònic i de correspondències de sons, d'objectes, de gestos, de volums i colors: mitjançant la festa carregada aquí d'una forta potencialitat de crítica politicosocial expressada en una bipolaritat còmicotràgica.

Per això les creacions de *Xarxa Teatre* prenen sovint aquesta dimensió èpica que relliguen de manera transhistòrica la nostra modernitat a la gran història de la humanitat. Així, el *Carnestoltes de Vinaròs* (1991), que al·ludeix a la Guerra del Golf, afirma per una banda l'agressivitat recurrent de les societats i manifesta, al mateix temps, la posició antibèlica de la companyia, tal com *Tombatossals* celebra la pau. En aquest mateix vessant ideològic s'aprecia igualment la reflexió ecològica de *Xarxa Teatre*, per a qui renunciar artísticament a la denúncia dels abusos mediambientals seria com renunciar a la pròpia vida i al propi art.

Tot aquest substrat ideològic aspira a la universalitat dels missatges. Es tracta de desplaçar les línies, d'obrir el compàs, d'ampliar els camps visuals amb l'esperança d'augmentar la presa de consciència... Al carrer, els espectadors, amb una posició vertical del cos i una capacitat multivisual, tenen una percepció determinada de l'espectacle, molt diferent de la dels espectadors asseguts en una butaca situada frontalment a l'escenari; al carrer, l'espectacle s'hipertrofia en totes les dimensions i ens dóna la possibilitat de créixer i d'accedir als nostres més íntims fantasmes.

Vet aquí la força d'una proposta artística que guanya en potència quan aprofundeix en la inversió lúdica del quotidià: quan la festa revela l'altra cara de les coses i que el món posat al revés pren una nova significació. Invertir l'ordre de les coses ja no és aquí un pur joc de contraris, sinó l'expressió d'uns desitjos insostenibles de canvi, de transformació, de metamorfosi. Els autors desenvolupen molt bé aquest concepte d'inversió que enriqueix la celebració dels carnivals i dels espectacles, com ara *Les rates mortes*, obra que, de la sàtira a la paròdia, qüestiona l'ordre establert.

Aquesta visió filosòfica del món contribueix sens dubte a fer dels espectacles de *Xarxa Teatre* una altra cosa que un simple divertiment. Però el veritable motor que els porta al punt àlgid de la intensitat comunicativa rau en la teatralitat extraordinària d'unes propostes en les quals la

pirotècnia, entesa com a dramaturgia, juga un paper important. En aquest sentit, el capítol que els autors dediquen a l'art de la pirotècnia és d'un gran interès per entendre la identitat creativa de *Xarxa Teatre*. La tècnica de la pirotècnia, com a construcció d'espais, de quadres mòbils, de parets dibuixades de grafitis lluminosos, d'aquells correfocs, d'aquells cometes que travessen el cel, de cascades, fonts i llacs incendiats, fa que tot plegat participi d'un univers exacerbant on la imatge en moviment, el color i l'olor del foc, donen el sentiment de veure, a la vegada, una força viva que creix i avança imparablement i, també, el sentiment antagonista de veure que aquesta mateixa força porta el senyal de la fi i del no-res: dramaturgia del foc, reminiscència de les nits falleres, que tradueix no solament el caràcter efímer i fràgil de la vida, sinó que li confereix la marca suprema de la sacralitat.

La música en directe fomenta igualment la sacralitat. Un llarg capítol del llibre analitza les seves funcions, una de les quals, segons diu Stravinsky, és de crear «un ordre entre l'home i el temps». A les produccions de *Xarxa Teatre*, si més no, la música organitza un itinerari sonor que provoca una atracció misteriosa, així com ho feien les sirenes de la mitologia, aquelles divinitats del mar, el cant de les quals embruixava els navegants.

Arrossegant la multitud dispersa, la música la reuneix i la integra en el lloc de la ficció. Així, l'acció de l'orquestra estimula la col·lectivitat a nivell fisicoquímic i provoca la seva immersió en l'espai ritualitzat de la festa. En aquest sentit, la instrumentació és capital: s'han recuperat la dolçaina i el tabalet, dos instruments tradicionals d'arrels medievals i es compta amb un conjunt musical que incorpora, entre altres, els tambors, el violí, les trompetes i la guitarra a fi de vehicular la càrrega emocional i sensitiva de la representació. Per sobre de tot, a través del llenguatge no verbal, la música porta els valors semàntics de les propostes del grup al grau màxim d'universalitat i de present atemporal.

La funció integradora de la música s'exerceix no solament sobre la multitud dels diversos continents visitats, i que ha pogut atènyer més de 250.000 persones, sinó també sobre la pluridisciplinarietat de les obres; la música actua, així, com a eix vertebrador dels diferents gèneres que componen els espectacles i, tal com ho apunten Remei Miralles i Josep Lluís Sirera, participa de la imatge sinestèsica capaç d'obtenir una percepció múltiple de les coses a través de la correspondència i de la ressonància que estableixen entre ells els diversos sentits.

Altres consideracions d'interès notable sobre tradicions, tècniques actorals i utilització dramàtica dels objectes, entre altres, ens permeten de mesurar el valor real de *Xarxa Teatre*, i l'abast d'un treball que les pàgines traduïdes a l'anglès per Mary Savage aconseguiran difondre i apreciar extramurs. Ens trobem davant d'un treball artístic que s'imposa com una lliçó de vida i de militància, i del qual es fa testimoni *Fiestacultura*, la revista especialitzada en teatre de carrer i festa que edita i promou la companyia.

Altres consideracions encara ens permeten de copsar l'impacte d'una trajectòria artística que converteix els seus espectacles en esdeveniments culturals i en la celebració d'un sagrat laic, espectacles on el desig de memòria intensifica i augmenta l'instant, i ens deixa per sempre més la marca inefable de la seva quinta essència.